

Safiye Hüseyin Elbi (1880-1964)

İlk Türk hemşirelerinden biri olan Safiye Hüseyin Elbi, 1881 (Hicri 1299/Rumi 1297) yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası, Tersane-i Âmire başmühendisliğinden emekli Bahriye Feriki (Koramiral) Ahmet Besim Paşa'dır. Denizci bir aileden gelen Ahmet Besim Paşa (1850-1928), çok iyi İngilizce bildiği için, "İngiliz Ahmet Paşa" olarak anılmıştır. Ahmet Besim Bey, 1869 yılında Mekteb-i Bahriye bitirmiştir. 1876 yılında başmühendis, 1879'da yüzbaşı, 1887'de miralay (albay), 1897'de bahriye livası (tümgeneral) ve 1906'da bahriye feriki (koramiral) olmuştur. II. Meşrutiyet'in ardından 1909 yılında başmühendislik görevinden alınmış, 16 Kasım 1909 tarihinde emekli olmuştur. Emekliliğinden, ölümüne kadar geçen süre içerisinde, Soma ve Bandırma'da demiryolu imtiyazı, Üsküdar ve Kadıköy elektrikli tramvayları, yangın yerlerinin imarı ve Boğaziçi'nin demiryolu tüneli ile geçilmesi gibi girişimlerle ilgilenmiştir.

Safiye Hüseyin Elbi

Safiye Hüseyin'in annesi Firdevs Hanım, İngiliz soylularından Hannah Wilward ile Müslüman olduktan sonra Hasan adını alan çarkçı ustası Andrew Castell arasındaki evlilikten dünyaya gelmiştir. Firdevs Hanım (Ölümü 25 Nisan 1936) Londra'da, askeri ateşe olarak görev yapan Ahmet Besim Paşa ile evlenmiştir. Ahmed Besim Paşa ile Firdevs Hanımın evliliğinden altı çocuk olmuş ve bunlardan biri küçük yaşta ölmüştür. Hayatta kalan çocukları Safiye Hüseyin (Elbi), İbrahim İskender (Ülman), Mustafa Şükrü (Ülman), Fatma Nesime (Dölen) ve Harun Reşit (Ülman)'dir.

Fatma Nesime Hanım (1894-1976), Haydarpaşa yakınında bulunan ve Anadolu Şimendifer Kumpanyası personelinin çocukları için açılmış olan, Alman Mektebinde eğitime başlamıştır. 1905 yılında, Beyoğlu'nda bulunan İngiliz Kız Okuluna devam etmiştir. Rahatsızlığı nedeniyle bir süre okula ara verdikten sonra, 1910 yılında yeniden okula devam etmiştir. Fatma Nesime Hanım da ablası Safiye Hüseyin Hanım gibi, hemşirelik mesleğini seçmiştir.

Safiye Hüseyin Hanım, babasının meslektaşlarından firkateyn kaptanı Yarbay Hüseyin Bey ile evlenmiştir. 1869 doğumlu olan Hüseyin Bey, 1884 yılında orduda göreve başlamış, 1918 yılında da emekli olmuştur. Günümüzde Türkiye Denizcilik Kurumu adını alan Seyr-i Sefain İdaresi'nde ve dış ülkelerde ataşe olarak da görev yapan Hüseyin Bey, 13 Temmuz 1945 tarihinde vefat etmiştir. Hüseyin Bey ile Safiye Hanımın, Mehmet Tarık ve Fatma Nihat isminde iki çocukları olmuştur. Fatma Nihat Hanım hiç evlenmemiştir. Yüksek Mühendis olan Mehmet Tarık Bey ise İffet Hanım ile evlenmiş fakat çocuğu olmamıştır.

Safiye Hüseyin Hanımın hemşirelik mesleğini seçmesinde, Kırım Harbi sırasında Florence Nightingale'i Kırım'a götüren geminin süvarisi olan büyük babası Miralay (Albay) Şükrü Bey'in, Florence Nightingale hakkında anlattıkları etkili olmuştur. 1912 yılında Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisi, hastabakıcı mektebi açılması yönünde karar almıştır. Ancak Balkan Savaşının çıkması nedeniyle mektebin açılışı ertelenmiş, Kadırga ve Gülhane Hastanelerinde erkek ve kadın hastabakıcı yetiştirmek için kurslar açılarak, hastabakıcı ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. 1912 yılında Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından, Kadırga Semtindeki hastanede 6 ay süreli gönüllü hastabakıcı kursu açılmış ve ilk dersi Prof. Dr.

Besim Ömer Akalın vermiştir. Konferanslara devam edip kursu bitiren 300 hemşire arasında, Safiye Hüseyin Hanım da yer almıştır.

Safiye Hüseyin Hanım, Dr. Besim Ömer Paşanın yönlendirmesiyle, kardeşi Fatma Nesime Hanım ile birlikte hemşireliğe başlamıştır. Babalarının görevi nedeniyle Batı kültürü ve dilini öğrenen iki kardeş, İngilizceyi çok iyi bildikleri için Balkan Savaşı sırasında İngiliz doktorların görev yaptığı British Red Cross Society (İngiliz Kızılhaç Derneği) tarafından kurulan Âsâr-ı Atika Müzesi Hastanesinde (British Red Cross Museum Hospital) görevlendirilmişlerdir.

Safiye Hüseyin Hanım, I. Dünya Savaşının başlarında Hilâl-i Ahmer'e bağlı olarak faaliyet gösteren ve başhekimliğini Dr. Mehmet Ali Bey'in yaptığı, 950 yataklı Galata Hastanesinde görevlendirilmiştir. Bir süre sonra da Hilâl-i Ahmer Hastanesine dönüştürülen Bezmi Âlem Sultanisi'ne gönderilmiştir. Okulun, Maarif Nezaretine devredilmesi üzerine, Hilal-i Ahmer Hastanesi Fransız rahibelerin idare ettiği "*Asile aux Pauvres*" müessesine taşınmıştır.

Savaş sırasında İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazları'nı geçmeye çalışması üzerine, Çanakkale Cephesindeki çok kanlı çarpışmalar olmuştur. Hastanelerin yetersiz kalması nedeniyle, Çanakkale'den İstanbul'a vapurlarla yaralı taşınması gündeme gelmiştir. Hastane gemisi haline getiren vapurlara bindirilen hasta ve yaralılar, Akbaş veya Kilya İskelesinden alınarak, Rumeli ve Anadolu sahilinde açılan hastanelere taşınmıştır.

Safiye Hüseyin Hanım, hastaneye dönüştürülen Reşitpaşa Vapurunda, gönüllü hemşire olarak görev yapmaya başlamıştır. Reşitpaşa Vapuru, yaralılarla dolması için haftalarca Çanakkale'de beklemiş, bekleme süresi uzayınca gemide erzak ve malzeme sıkıntısı baş göstermiş, temizlik işleri yeterince yapılamadığı için de vapurda bit salgını başlamıştır. Safiye Hüseyin Hanım, Reşitpaşa Vapuru dışında Maydos'da (Eceabat), Anafartalar'da İkinci Ordu Karargâhında ve Alman Karargâhında hastabakıcı olarak görev yapmıştır.

Avrupa'ya öğrenim için gönderilen öğrenciler ve Avrupa'da ikamet eden Türk vatandaşları ile savaş nedeniyle irtibat kopmuş, aileleri merak içinde kalmıştır. Savaşın sona ermesi ile birlikte Avrupa'da yaşayan Türklerin yakınları 22 Kasım 1918 tarihinde Darülfünun'da bir toplantı yaparak, Hilal-i Ahmer Cemiyetinden yardım istenmesine karar vermişlerdir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Avrupa devletleri ile temasa geçerek Hilal-i Ahmer hemşirelerinden Münire İsmail ve Safiye Hüseyin Hanımların da yer aldığı bir heyeti, Avrupa'ya göndermeye karar vermiştir. Münire İsmail ve Safiye Hüseyin Hanımlar, ailelerden topladıkları mektup ve paralarla, Şubat 1919 başında Alman ve Avusturyalı esirleri taşıyan Barış Vapuruyla Venedik'e, oradan da Cenevre'ye hareket etmişlerdir. Uluslararası Kızılhaç Cemiyetini ziyaret eden heyet, İsviçre'nin çeşitli şehirlerinde bulunan Türk vatandaşı ve öğrencilerin durumu hakkında bilgi toplayarak, aileleri tarafından gönderilen yardımları ve kendisine verilen 50.000 İsviçre frangını ihtiyaç sahiplerine dağıtmaya çalışmıştır.

Heyet, Cenevre'den sonra iki kola ayrılmış, Münire Hanım Avusturya ve Macaristan'da, Safiye Hanım ise Berlin, Zürih ve Lozan şehirlerinde görev yapmıştır. Safiye Hüseyin Hanım Berlin'de öğrenci müfettişlerinin, Türk Sefaretinin ve Berlin'de görevli olan Vitalis Beyin yardımları ile öğrencilerin adreslerine birer mektup göndererek, kendilerinden durumları hakkında bilgi istemiş, gelen cevapları İstanbul'a göndermiştir. Kendisine verilen havalenameri bir liste halinde Doçebank'a, hasta olan öğrencilere dağıtılmak üzere kendisine verilen paradan 15.550 markı da Vitalis Beye bırakarak Berlin'den ayrılmıştır. Ayrıca, İstanbul'a dönmek isteyen Türk vatandaşları ve öğrencileri Hamburg'da bir araya getirilerek, Reşitpaşa ve Gülcemal Vapurları ile ülkeye dönmelerini sağlamıştır. Bu iş için Berlin Sefareti tarafından, oradaki Hilal-i Ahmer şubesi için ayrılan paradan 70.000 mark harcanmıştır.

1923 yılında Florence Nightingale Madalyası için 16 farklı ülkeden 45 aday gösterilmiştir. Adaylar arasında, Florence

Nightingale Madalyasını almayı hak edenlerinden biri de Safiye Hüseyin Hanımdır. Bu madalyayı alan ilk Türk kadını olan Safiye Hüseyin Hanım için, 17 Kasım 1923 tarihinde Hilal-i Ahmer genel merkezinde bir tören düzenlenmiştir. Törende Hamit Bey, Besim Ömer Paşa ve Doktor Mehmet Ali Bey birer konuşma yaparak Safiye Hüseyin Hanımın hizmetleri hakkında bilgi vermiştir. Tören sonunda, Hamit Bey tarafından, Safiye Hüseyin Hanımın göğsüne Florence Nightingale Madalyası takılmıştır. Aynı tören, 21 Kasım 1921 tarihinde Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezinde de yapılmıştır. Bu törene, Safiye Hüseyin Hanımın ailesi dışında, Fransız Salib-i Ahmer Reisi Madam de Closieres ve Fransız Salib-i Ahmer Süt Damlası Müdiresi Matmazel Verdo, Hilal-i Ahmer umumi merkez azalarından Doktor Mehmet Ali Bey ile Doktor Besim Ömer Paşa da katılmıştır. Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi Başkanı Prenses Nimet Hanım Florence Nightingale Madalyasını, Safiye Hüseyin Hanıma takmıştır.

Safiye Hüseyin Hanım, Cumhuriyet Döneminde de sosyal yardım faaliyetlerini sürdürmüştür. Aynı zamanda İstanbul Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nde fahri veznedar olarak görev yapan Safiye Hüseyin Hanım, gerek Hilal-i Ahmer'in faaliyetlerinde gerekse yurt dışındaki kongrelerde aktif görevler almıştır. 3 Haziran 1927 tarihinde ABD'de düzenlenen, Dünya Alkolizmle Mücadele Federasyonu kongresine katılmıştır. Aynı tarihlerde düzenlenen Gençlik Kızılhaç'ının kongresine de katılan Safiye Hüseyin Hanım, bazı hastaneleri ziyaret ederek, hemşirelerle temaslarda bulunmuştur. Amerika Kızılhaç'ından, Hilal-i Ahmer Cemiyeti gençlik teşkilatının kurulması için 10.000 TL yardım alınmasını sağlamıştır. 27-31 Temmuz 1927 tarihlerinde Cenevre'de düzenlenen Uluslararası Hemşirelik Konferansına Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Mektebini temsilen katılmış, Kızılhaç ileri gelenleri tarafından ağırlandı. 26 Temmuz -2 Ağustos 1934 tarihleri arasında Stockholm'de düzenlenen Dünya Kadınları İçki İle Mücadele Kongresine katılmıştır. 18 Nisan 1935'de İstanbul'da yapılan Uluslararası Kadın Kongresinin düzenlenmesinde aktif rol almıştır.

Safiye Hüseyin Hanım, İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti, Hilâl-i Ahzar Derneği (Yeşilay Cemiyeti), Veremle Savaş Derneği, Türkiye Kadınlar Derneği, Kadıköy Fukaraperver Cemiyeti, Kadınları Çalıştırma Yurdu, Yardım Sevenler Cemiyet gibi hayır kurumlarında görev almıştır. 23 Ağustos 1933 tarihinde kurulan ve günümüzde Türk Hemşireler Derneği adını alan Türkiye Hasta Bakıcıları Derneği'nin kurucu üyesi ve başkanlığı, 1934 yılında İstanbul İl Meclis üyesi, 1956 yılında kurulan ve bugün Florence Nightingale Hemşirelik Okulları ve Hastaneleri Vakfı olarak anılan vakfın kurucu üyesi gibi görevler üstlenmiştir.

11 Aralık 1924 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Hilal-i Ahmer Kongresi'nde, aralarında Safiye Hüseyin Hanımın da bulunduğu bir heyet, bir hemşirelik okulu kurmaya karar vermiştir. Kısa süre içerisinde faaliyete geçen Kızılay Hemşire Okulunun idare heyetine dâhil olan Safiye Hüseyin Hanım, okulun ihtiyaçları ile yakından ilgilenmiş, okulda Fransızca dersleri ve konferanslar vermiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşanın 1927 yılında İstanbul'a yaptığı ziyarette, Hilal-i Ahmer Cemiyeti adına onu karşılayan heyette yer alan Safiye Hüseyin Hanım, Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından takdimname ile ödüllendirilmiştir.

Safiye Hüseyin Hanım fedakâr çalışmaları sonunda; İngiliz Coronation Medal, İngiliz Kızılhaç Madalyası, Alman Kızılhaç Madalyası, Hilal-i Ahmer Madalyası, İkinci Dereceden Şefkat Nişanı, Harb-i Umumi Madalyası, Florence Nightingale Nişanı, Birinci Dereceden Japonya Kızılhaç Nişanı, Fransız Kızılhaç Madalyası, Altın İspanya Kızılhaç Madalyası, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Şeref Madalyası ve Cehaletle Mücadele Derneği onur belgesi ile ödüllendirilmiştir.

Safiye Hüseyin Hanım, 7 Temmuz 1964 tarihinde Gureba Hastanesinde vefat etmiştir. Cenazesi, 9 Temmuz 1964 Perşembe günü öğle namazını müteakip Şişli Camiinden kaldırılarak, Zincirlikuyu Mezarlığında defnedilmiştir.

Safiye Hüseyin Hanımın ölümünden sonra, onun anısını yaşatmak için Gülhane Askeri Tıp Akademisi Hemşirelik Yüksek Okulunda, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde, Zonguldak Sağlık Yüksekokulunda, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Yüksekokulunda ve Maltepe Üniversitesi'nde ismi amfilere ve konferans salonlarına verilmiştir. Ayrıca İsmail Bilgin tarafından, Safiye Hüseyin Hanımı konu olan, "*Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin*" adlı bir roman da yazılmıştır.

Türk hemşirelerinin öncülerinden biri olan Safiye Hüseyin Hanımın gerek Balkan Savaşları gerekse I. Dünya Savaşı sırasında fedakârca çalışmaları ile öne çıkmıştır. Cumhuriyet Döneminde sosyal yardım faaliyetlerine, Hilal-i Ahmer Cemiyeti çalışmalarına katkı sağlamakla kalmamış hemşirelik mesleğinin gelişmesine ve yeni hemşirelerin sağlık ordusuna kazandırılmasına öncülük etmiştir. Fedakâr Türk kadının ve Cumhuriyet değerlerinin toplumda yerleşmesinin sembol isimlerinden biri olan Safiye Hüseyin Hanımın daha fazla tanınması ve yaptığı hizmetlerin bilinmesi, yüzyıl önce Osmanlı ülkesindeki sağlık hizmetlerinin hangi şartlar altında yürütüldüğünün kavranmasını ve Cumhuriyetin kazandırdığı değerlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Mehmet KARAYAMAN

KAYNAKÇA

Akşam, 1 Ocak 1937;

DÖLEN, Emre, "Balkan Savaşı'nda Bir Hemşire: Nesime Ahmed (Dölen) Hanım (1894-1976)", **Sağlık Alanında Türk Kadını**, Editör: Nuran Yıldırım, İstanbul 1998, s.388-426;

EVREN, Burçak, "İlk Kadın Hemşiremiz Safiye Hüseyin", **Tombak, Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi**, S 31, Nisan 2000, s.46;

FERİDUN, Hikmet, "Türkiye'nin İlk Hastabakıcısı Safiye Hüseyin", **Yedigün**, Sene 3, C 5, No:118, 12 Haziran 1935, s.7-9;

KARAYAMAN, Mehmet, "İlk Türk Hemşirelerinden Safiye Hüseyin Elbi'nin Hayatı ve Hatıraları", **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2012, S 18, s.9-28;

Kızılay Arşivi, Kutu No:1244 Belge No:58;

Kızılay Arşivi, Kutu No:1283, Belge No:6;

Kızılay Arşivi, Kutu No:223, Belge No:64;

Kızılay Arşivi, KutuNo:979, Belge No:50;

Taha Toros Arşivi <http://openaccess.marmara.edu.tr/handle/11424/120957> (Erişim Tarihi:08.04.2021);

TOROS, Taha, "Safiye Hüseyin Elbi", **Skylife**, S 144, İstanbul, Nisan 1995, s.54-60;

TOROS, Taha, **O Güzel İnsanlar**, İstanbul, Aksoy Yayıncılık 2000;

"Türk Hemşireliğinin Çok Büyük Kaybı; Safiye Hüseyin Elbi'nin Kendi Kalemile Hayat Hikâyesi", **Kızılay Dergisi**, Yıl 2, S 16, Ağustos 1964, s.12-13;

Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Eylül 1927, Numara: 73;

Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Temmuz 1927, Numara:71;

YILMAZ GÖREN, Şerife Yılmaz- YALIM, Neyyire Yasemin, “Hemşirelik Tarihinde Bir Öncü “Safiye Hüseyin Elbi”, **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 2016, C 6, S 2, s.38-45;

19/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/safiye-huseyin-elbi-1880-1964/?pdf=4064> adresinden erişilmiştir